

Олександр Шека

аспірант кафедри проектного менеджменту
ОРІДУ НАДУ при Президентіві України

ГЛОБАЛЬНІ ТРЕНДИ ТА ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ НА КУРОРТАХ

У статті на основі комплексного дослідження інституціональних (системних) і технологічних (процесних) змін, що зазнає сучасний ринок лікувально-оздоровчих послуг та аналізу інноваційних підходів до розвитку світових курортів обгрунтовано багатовекторний концепт організації лікувально-оздоровчого туризму на курортах України. Основою цього концепту визначено наступні стратегічні вектори розвитку: організаційний – сервісне управління; функціональний – від здоров'я до дестинації; державно-управлінський – від галузевого до інтегрованого управління; ринковий – від маркетингу рекреаційних послуг до стратегічного маркетингового планування розвитку дестинації оздоровлення.

Ключові слова: курорти; лікувально-оздоровчий туризм; сервісне управління; дестинація оздоровлення; санаторно-курортний комплекс.

Oleksander Sheka

PhD student, project management department,
ORIPA NAPA under the President of Ukraine

GLOBAL TRENDS AND INNOVATIVE APPROACHES TO THE ORGANIZATION OF HEALTH TOURISM ON RESORTS

In the article, on the basis of complex research of institutional (systemic) and technological (process) changes, which is undergoing the modern market of health-improving services and analysis of innovative approaches to the development of world resorts, the multi-vector concept of organization of health-improving tourism in resorts of Ukraine is substantiated. The basis of this concept defines the following strategic vectors of development: organizational - service management; functional - from health resort to destination; public administration - from sectoral to integrated management; market - from marketing of recreational services to strategic marketing planning of the development of the destination of wellness.

An analysis of global trends in the development of health tourism in the world has shown the rapid development of such a segment as wellness and spa tourism. The annual growth rate of \$ 6.39 billion in wellness tourism by 6.5% in 2015-2017 is more than double the growth rate of tourism (3.2%). World tourists made 830 million wellness trips in 2017, that is 139 million more than in 2015 - and now account for 17% of total travel expenses. The number of spa locations has grown from 121,595 in 2015 to more than 149,000 in 2017, employing nearly 2.6 million employees. Earnings growth of 9.9% for spa resorts is well above the pace from 2013-2015 (2.3%). From 2015-2017, the hotel / resort spa category provided the largest amount of revenue at resorts and now is the leader of industry. The market for thermal / mineral springs is also growing rapidly - from \$ 51 billion in 2015 to \$ 56.2 billion in 2017 - as more and more people refer to balneotherapy (water treatments) for stress relief and healing.

It is justified that the priority of the development of health tourism in Ukraine should be the model of service management, because the development of inbound tourism is hampered by the level of service, and not by the lack of high-tech medicine and qualified doctors. Progress in this area can be achieved if there is a single coordination of the activities of clinics and travel agencies in providing the necessary and sufficient conditions for medical and health tourism in our country. And it is extremely important for the implementation of the provisions of service management to address the issues of development of service in the field of medical and health tourism. The essence of service management determines the focus on quality of service, which is essential for the management of spa and wellness enterprises.

It is proved that in order to develop an effective model of organization of the domestic sanatorium-resort complex in the tourism system, it is advisable to develop resorts according to the functional vector of the "destination of recovery". Since the destination is a system of enterprises that form and satisfy the demand for health and recreational services, the destination, on the one hand, is the subject of market relations, because it offers and sells the resort product, and on the other - the object of public administration tourism. Therefore, the destination is an object of "integrated management", because it is capable of integrating all components into a single system, which in turn is able to ensure the production and sale of quality complex resort product.

The peculiarity of interaction between the subjects of the recreation and tourism industry is regional orientation, since the main factor of production in this area is natural resources. That is why the main feature of forming an association around or at the resort base is the territorial identity of the particular area where these resources are concentrated. Such an association can be a recreational tourist or health-improving cluster.

It is established that the marketing approach to the destination involves the development of a complex product of the destination, which will be offered to the tourist as a whole. All the elements of the destination product must meet each other and the needs of the target segment. When there are several target segments in a destination that are fundamentally different in terms of tourists' motives, requirements and expectations, it is necessary to develop a product for each of them. Thus, the basis of destination marketing is the formation and development of the required competitive destination product.

Key words: resorts; health-improving tourism; service management; destination of wellness; sanatorium-resort complex.

Постановка проблеми

На сьогоднішній день лікувально-оздоровчий туризм (заснований на курортології – науці про природні лікувальні фактори та їхній вплив на організм людини) залишається одним з найбільш прибуткових у низці інших напрямів туризму. Мода на здоровий спосіб життя і перемога профілактичного спрямування в сучасній медицині лише збільшує його популярність. Якщо кожний закордонний медичний турист в середньому залишає в українській клініці \$2-2,5 тис. і провідні медичні заклади заробляють на лікувальному сегменті близько \$100-125 млн. на рік, то сегмент оздоровчого туризму лише за мінімальними оцінками в півтора рази більший.

У звіті дослідницької групи Euromonitor International [9], який був представлений на туристичній конференції в Лондоні, прогнозують, що протягом наступних 12 років вартість світового туристичного ринку зросте до \$2,6 трильйонів, а подорожуватимуть до інших країн по всьому світу приблизно 2,4 мільярда людей щорічно. Сучасний ринок оздоровчого туризму великий і різнобарвний, конкуренція між лікувально-оздоровчими закладами відбувається на рівні переліку запропонованих додаткових і інноваційних послуг і кожна країна прагне розвивати цей напрям туризму як стабільно перспективний.

Лікувально-оздоровчий туризм розвинений у багатьох країнах. Визнаними світовими центрами є Європа, Близький Схід та Південно-Східна Азія. Найбільша кількість європейських здравниць зосереджена у Франції, Німеччині, Австрії, Італії та Швейцарії. Популярною є Чехія з її знаним бальнеологічним потенціалом та курортами Карлови-Вари, Теплиці. На Близькому Сході лідером оздоровчого туризму є Ізраїль із сучасним рекреаційним потенціалом та розвинутою інфраструктурою оздоровлення, зокрема, на берегах унікального Мертвого моря і середземноморському узбережжі. Південно-Східна Азія пропонує оздоровлення за допомогою традиційної східної медицини. Йдеться про методи давньоіндійської аюрведи, тайський масаж, всесвітньо відомі китайську та тибетську медицини.

В Україні найбільш затребувані серед іноземних пацієнтів санаторії в Моршині, Трускавці, Одесі, Миргороді, а також SPA і Wellness-центри. Загальний дохід від оздоровчого та лікувального туризму сягає \$300 млн. і фахівці впевнені: це далеко не межа. Україна має все необхідне для розвитку сучасної курортної індустрії. Центрами лікувально-оздоровчого туризму є санаторно-курортні заклади різного медичного профілю, де забезпечується високий рівень обслуговування і задіяний медичний персонал.

Майбутнє лікувально-оздоровчого туризму – зміна самої концепції формування оздоровчих турів – не лише стаціонарні лікувально-профілактичні заходи, а й екскурсійні та спортивні маршрути, розважальні програми, комфортні і клієнт-орієнтовані умови; адаптація змісту оздоровчих послуг до потреб сучасного туристу. Отже, системне дослідження сучасних трендів та інноваційних підходів до організації лікувально-оздоровчого туризму на відомих курортах світу є надзвичайно актуальним для вибору стратегічного вектору формування ефективної моделі державної підтримки розвитку туризму та курортів в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Значний внесок у дослідження проблем розвитку і функціонування сфери туристично-рекреаційних послуг та лікувально-оздоровчого туризму зробили такі відомі зарубіжні та вітчизняні вчені: Л. Г. Агафонов, К. Д. Бабов, О. О. Бейдик, Н. І. Ведмідь, Б. І. Вихристенко, І. П. Гаврилишин, Б. І. Герасименко, Л. С. Гринів, П. В. Гудзь, В. Г. Гуляев, А. П. Дурович, М. І. Долішній, В. К. Євдокименко, Г. А. Карпова, Г. В. Казачковська, В. Д. Калитюк, В. І. Карсекін, В. А. Квартальнов, В. Ф. Кифяк, Н. Й. Коніщева, В. С. Кравців, Н. Н. Кузнєцова, О. О. Любіцева, А. А. Мазаріка, М. П. Мальська, В. К. Мамутов, О. М. Нікіпєлова, В. І. Цибух та ін. У їх працях розглядається як тематика розвитку санаторно-курортної галузі у цілому, так і аналізуються окремі аспекти функціонування таких інституційно-територіальних утворень, якими є курортні території.

Лікувально-оздоровчий туризм як об'єкт державного управління розглядається в наукових працях Т. М. Безверхнюк, І. К. Бабової, А. О. Левицького, Л. Томаневич, О. С. Шаптала, О. А. Шатило та ін. Різні аспекти розвитку лікувально-оздоровчого туризму у країнах Європи та України знайшли відображення у роботах таких вітчизняних вчених, як О. М. Ветітнев, І. І. Волкова, С. В. Дубінський, В. Ф. Казаков, М. П. Мальська, В. А. Набедрик, А. Ю. Парфіненко, В. І. Стафійчук, Р. І. Сухов, О. О. Федякін, Н. В. Фоменко, а також відображені у працях закордонних вчених Е. Кауфман, Х. Мюллера, Х. Наршtedт та інших. Стратегічні напрями розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Одеській області розглянуто в науковому дослідженні С. Г. Ярьоменко, обґрунтування територіальної організації рекреаційного господарства Одеської області є сферою наукових досліджень В. В. Яворської та О. І. Ніколаєвої.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Експерти UNWTO виокремлюють три основні форми лікувально-оздоровчого туризму: лікування, або медичний туризм; оздоровлення; реабілітація та відновлення [8]. З метою осучаснення і подальшого розвитку лікувально-оздоровчого туризму, експерти пропонують працювати одночасно у трьох напрямках: інвестиції в інфраструктуру, дороги, які має збудувати держава; створення інвестиційно привабливих пакетів для інвесторів; системне масоване просування цих курортів. Адже саме у лікувально-оздоровчого туризмі візитер залишає найбільше коштів.

Очевидно, що для підвищення якості надання лікувально-оздоровчого послуг Україні необхідне залучення вітчизняних та зарубіжних інвестицій. І найважливішим державним регулятором повинен стати фінансово-економічний механізм, який передбачає ряд особливих привілеїв і пільг для залучення вітчизняних та іноземних капіталів (потенційних інвесторів) – суб'єктів туристичної діяльності.

Мета

Метою статті є комплексне дослідження інституціональних (системних) і технологічних (процесних) змін, що зазнає сучасний ринок лікуваль-

но-оздоровчих послуг, інноваційних підходів до розвитку курортів та обґрунтування на цій основі багатокторного концепту організації лікувально-оздоровчого туризму на курортах України.

Виклад
основного
матеріалу

У сучасному глобальному туристичному просторі курортні дестинації відрізняються величезною різноманітністю і специфікою свого історичного розвитку, спеціалізацією за видами і формами лікувально-оздоровчого туризму, типам і технологіям обслуговування, цільовими ринками, масштабами охоплення цільових аудиторій, тенденціями розвитку.

Сучасний лікувально-оздоровчий туризм має на меті підтримку або поліпшення стану здоров'я людини і орієнтований на дестинації (курорти) та об'єкти, які спеціалізуються на наданні лікувально-оздоровчих послуг: морські кліматичні курорти, бальнеологічні та бальнеогрязьові курорти, термальні курорти, санаторії та лікарні на мінеральних водах і грязі, термальних джерелах тощо.

До факторів розвитку і зростання лікувально-оздоровчого туризму доцільно віднести наступні [2]: вікова демографія: старіюче населення в багатьох багатих країнах по всьому світу збільшило попит на оздоровчі послуги; зростаючий акцент на «культуру молодості»: концепція та ідеологія, що у будь-якому віці необхідно виглядати красиво і бути молодим та здоровим; вартість лікувально-оздоровчих послуг (важливий фактор медичного туризму): економія коштів для тих, хто не має медичного страхування у своїй країні, обмежене страхування або значні відрахування на медичне обслуговування; значна увага до медичного туризму з боку ЗМІ: потенційні клієнти на сьогодні добре проінформовані щодо можливостей лікувально-оздоровчого туризму; значна транспортна доступність туризму, у тому числі й зниження авіа тарифів у всьому світі.

Останнім часом ринок лікувально-оздоровчих послуг зазнає змін. Традиційні санаторії і курорти перестають бути місцем лікування осіб похилого віку і стають полі-функціональними оздоровчими центрами, розрахованими на широке коло споживачів. Насамперед це пов'язано із зміною характеру попиту на лікувально-оздоровчі послуги. Стає модним ведення здорового способу життя, зростає кількість людей, які хочуть підтримувати добру фізичну форму і потребують відновлювальних анти-стресових програм.

Друга причина переорієнтації курортів полягає у скороченні традиційної підтримки, у тому числі фінансової, з боку органів місцевої влади і держави. Оздоровниці вимушені диверсифікувати свій продукт, щоб вийти на нові сегменти споживчого ринку і залучити додаткових клієнтів. Програми перебування на курортах стають більш різноманітними і передбачають усілякі культурні і спортивні заходи, пропонують широкий вибір оздоровчих і відновлювальних послуг.

Яскраву тенденцію у розвитку лікувально-оздоровчого туризму є стрімкий розвиток такого сегменту як велнес і спа-туризм. Експерти відзначають, що він не тільки слугує профілактиці захворювань або лікуванню хронічних нездужань, але й сприяє гармоній

людини. Світова велнес-галузь (оздоровча галузь) зросла на 12,8 % за останні два роки: з ринку з 3,7 трильйонів доларів у 2015 році до 4,2 трильйонів доларів США в 2017 році, згідно з дослідженням Global Wellness Economy Monitor (2018) [7]. Це абсолютно нові дані на десяти ринках, що складають глобальну велнес економіку, що підтверджує, що велнес залишається однією з найбільших та швидко зростаючих галузей у світі (табл.1).

Таблиця 1.

Показники зростання сектору велнес-економіки

Сектор велнес-економіки	Розмір ринку (US\$ billions)		Середньорічні темпи зростання
	2015	2017	2015-2017
Personal Care, Beauty, & Anti-Aging Особистий ухід, краса та анти-ейджінг (анти старіння)	\$999.0	\$1,082.9	4.1 %
Healthy Eating, Nutrition, & Weight Loss Здорове харчування та втрата ваги	\$647.8	\$702.1	4.1 %
Wellness Tourism Велнес туризм	\$563.2	\$639.4	6.5 %
Fitness & Mind-Body Фітнес	\$542.0	\$595.4	4.8 %
Preventive & Personalized Medicine and Public Health Превентивна і персоналізована медицина та громадське здоров'я	\$534.3	\$574.8	3.7 %
Traditional & Complementary Medicine Традиційна та комплементарна медицина	\$199.0	\$359.7	**
Wellness Real Estate Велнес нерухомість	\$118.6	\$134.3	6.4 %
Spa Economy Спа економіка (Spa Facilities) (СПА-послуги)	\$98.6 (\$77.6)	\$118.8 (\$93.6)	9.8 % (9.9 %)
Thermal/Mineral Springs Термальні / мінеральні джерела	\$51.0	\$56.2	4.9 %
Workplace Wellness Велнес на робочому місці	\$43.3	\$47.5	4.8 %
Wellness Economy Велнес економіка	\$3,724.4	\$4,220.2	6.4 %

Згідно з дослідженнями Global Wellness Economy Monitor (2018), Європа є найбільшим споживачем велнес-послуг, а Китай та Індія є ринками (оздоровчого) велнес-туризму, які є найбільш швидкозростаючими. Серед десяти проаналізованих велнес-ринків, ліде-

рами зростання річних доходів за 2015-2017 рр. були: 1) спа (курортна) індустрія (9,8 %); 2) велнес (оздоровчий) туризм (6,5 %); 3) велнес нерухомість (6,4 %).

Як видно з табл.1, щорічний темп приросту 6,39 млрд. доларів у сфері велнес-туризму на 6,5 % у 2015-2017 роках більш ніж вдвічі перевищує темпи приросту туризму (3,2 %). Світові туристи здійснили 830 мільйонів велнес подорожей в 2017 році, що на 139 мільйонів більше, ніж у 2015 році – і ці поїздки зараз складають 17 % загальних туристичних витрат. Спа-економіка, яка включає доходи від спа-послуг (зараз – 93,6 мільярда доларів), а також освітні, консультативні, асоціації, медіа та подієвий сектори, які дають можливість спа-бізнесу (зараз 25,2 мільярда доларів), зросли до 118,8 мільярда доларів. Кількість спа-локацій виросла з 121 595 в 2015 році до більш ніж 149 000 в 2017 році, в яких працюють майже 2,6 млн. працівників. Ріст прибутків 9,9 % для спа-курортів значно перевищує темп з 2013-2015 рр. (2,3 %). З 2015-2017 рр. категорія «готель / курортний спа-салон» забезпечили найбільшу кількість доходів на курортах і зараз є лідерами галузі.

Ринок термальних / мінеральних джерел продовжує стрімко зростати, оскільки все більше людей звертаються до бальнеолікування (водний процедур) для зняття стресу та зміцнення. Ринок виріс з 51 мільярда доларів у 2015 році до 56,2 мільярдів доларів у 2017 році, тоді як кількість об'єктів зросла з 27507 (у 109 країнах) до 34 057 (у 127 країнах), на яких працюють 1,8 млн. працівників. Ринок інтенсивно концентрується в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні та Європі, на які припадає 95 % доходів.

Велнес ринок не просто зростає, він надзвичайно динамічний. Три сектори, які представляють основні сфери життя, отримують найсильніший ріст у майбутньому – велнес-нерухомість, велнес на робочому місці та велнес-туризм. Велнес ринки стануть більш взаємопов'язаними, зближаться, пропонуючи рішення та досвід у місцях, де люди живуть, працюють і подорожують.

Таблиця 2.

Прогнози зростання сектору велнес-економіки

Сектор велнес-економіки	Прогнозований розмір ринку (US\$ billions)	Прогнозовані середньорічні темпи зростання	
	2017	2022	2017-2022
Велнес нерухомість	\$134.3	\$197.4	8.0 %
Велнес на робочому місці	\$47.5	\$65.6	6.7 %
Велнес туризм	\$639.4	\$919.4	7.5 %
Спа – послуги	\$93.6	\$127.6	6.4 %
Термальні / мінеральні джерела	\$56.2	\$77.1	6.5 %

Україна має високий потенціал для розвитку лікувально-оздоровчого туризму, що має усі шанси створити вагомий передумови для його перетворення на дієвий чинник соціально-економічного розвитку України. Але матеріальна база лікувально-оздоровчого туризму, яка завжди була гордістю України, катастрофічно зменшу-

ється. Це супроводжується зниженням якості надання послуг. Спираючись на вищесказане, вивчення досвіду програм організації лікувально-оздоровчого туризму у провідних країнах світу є необхідним для об'єктивного формулювання та обґрунтування стратегічних орієнтирів розвитку України як провідної курортної дестинації Європи.

Для виявлення проблем та перспектив розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні нами було здійснено порівняльний аналіз з такими країнами Центральної Європи як Польща, Чехія, Угорщина та Словаччина. Ці країни є найближчими європейськими сусідами України, які надають послуги лікувально-оздоровчого туризму високої якості, що пояснюється наявністю сприятливих природних умов та ресурсів, а також відповідної інфраструктури.

Порівняльний аналіз було проведено за такими показниками: рейтинг туристичної та інвестиційної привабливості країн регіону та України; історія розвитку санаторно-курортної та лікувально-оздоровчої справи країн Центральної Європи та України; природні ресурси для функціонування лікувально-оздоровчої сфери; кількісні показники лікувально-оздоровчої діяльності; якісні показники діяльності найвідоміших курортів країн регіону та України.

За результатами проведеного аналізу, серед перспективних напрямків розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні можна виділити: привабливості інвестицій у даний ринок, поліпшення державно-приватного партнерства, зведення нових закладів та повне переоснащення старих, вдосконалення та популяризацію системи медичного страхування населення, рекламну діяльність з просування лікувально-оздоровчого продукту та створення санаторно-курортного бренду.

На підставі дослідження тенденцій та моделей організації туризму на курортах світу обґрунтуємо наступні стратегічні вектори розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні: організаційний вектор розвитку – сервісне управління; функціональний вектор розвитку – від здоров'я до дестинації; державно-управлінський вектор – від галузевого до інтегрованого управління; ринковий вектор розвитку – від маркетингу рекреаційних послуг до стратегічного маркетингового планування розвитку дестинації оздоровлення.

Сервісне управління – пріоритет розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні. На сьогодні в Україні існує традиція академічної школи фізіотерапії, курортології та відновлювальної медицини і великий науково-практичний досвід в галузі санаторно-курортного лікування. З іншого боку, активно розвиваються нові напрями профілактично-оздоровчої медицини, в які інвестуються кошти – зростає популярність SPA&Wellness індустрії, формується новий сегмент туристичного ринку – лікувальний/медичний туризм – medical-SPA. Лікувальний/медичний туризм має такий великий потенціал, що у даний час виділяється у самостійний сегмент туристичного ринку з широким колом інвестиційних можливостей: від масштабних готельних проєктів, що прилягають до клінік та розташовані в межах міста, до уже існуючих спеціалізованих комплексів з деякими модифікаціями у структурі послуг. Проте, статистичні дані свідчать про негативну динаміку: скорочення кількості санаторіїв та пансіонатів з ліку-

ванням, санаторіїв-профілакторіїв, значне скорочення дитячих закладів оздоровлення та відпочинку. Незважаючи на негативну динаміку, простежуються чіткі умови для розвитку лікувально-оздоровчого туризму. Саме залучення іноземних громадян для лікування та реабілітації в Україні дасть шанс на відновлення медичної галузі та розвиток окремих рекреаційних регіонів в нашій країні, створить нові робочі місця, призупинить міграційні процеси, коли найбільш кваліфіковані медичні працівники виїжджають за кордон.

Розвитку в'їзного туризму перешкоджає рівень сервісу, а зовсім не відсутність високотехнологічної медицини і кваліфікованих лікарів. Але прогрес в цій сфері може бути досягнутий, якщо буде єдина координація діяльності клінік і туристичних агентств в забезпеченні необхідних і достатніх умов для медичного і лікувально-оздоровчого туризму в нашій країні. І вкрай актуальною для вирішення питань розвитку сервісу у галузі медичного та лікувально-оздоровчого туризму є реалізація положень сервісного управління [1]. Сутність сервісного управління визначає орієнтацію на якість сервісу, яка має суттєве значення для управління санаторно-курортними та оздоровчими підприємствами.

Від здоров'я до дестинації. Світовий історичний досвід розвитку даної галузі демонструє комплексний підхід поєднання сучасних лікувально-профілактичних технологій з використанням елементів туристичного бізнесу – потужної індустрії відпочинку і розваг. У всьому світі Health-resort комплекси, розташовані на курортах, відносяться до організацій індустрії гостинності, яка, в свою чергу, є невід'ємною частиною сучасної індустрії туризму.

Для вироблення ефективної моделі організації вітчизняного санаторно-курортного комплексу в системі туризму, спираючись на вже розглянуті вище питання і з огляду на значну історично обумовлену відособленість санаторно-курортного лікування, доцільним, на наш погляд, є розвиток курортів за функціональним вектором «дестинації оздоровлення» (від англ. Destination - призначення, місце призначення).

Обґрунтуванням цього підходу служать наступні передумови:

1) економічні: компактно розташована сукупність санаторно-курортних установ в рамках регіону при відповідному рівні розвитку інфраструктури виступає як окремий об'єкт, який взаємодіє з іншими регіональними суб'єктами, підсистемами і галузями на принципах конкурентоспроможності, соціального партнерства та ін.; наявність сукупності критеріїв з виділення цілком відокремленої підсистеми фінансування територіально обмеженої сукупності санаторно-курортних установ і інфраструктурних елементів; можливість, в ряді випадків, визначити ефективність конкретної сукупності санаторно-курортних закладів за рядом напрямків;

2) соціальні: поширеність і масовість санаторно-курортних послуг; оздоровлення населення є найбільш пріоритетним напрямком реалізації соціальної функції держави; різке погіршення стану соціальної сфери, переважання негативних тенденцій в демографічній обстановці і, як наслідок, збільшення потенційного попиту на санаторно-курортні послуги; значна диференціація послуг, пропонованих санаторно-курортними установами; необхідність адаптації системи управлін-

ня регіональним санаторно-курортним комплексом до специфічних особливостей соціуму даного регіону;

3) географічні: компактне розміщення курортів; жорстка прив'язка до відповідних природних факторів лікувального характеру; схильність природних факторів до негативного антропогенного впливу;

4) нормативно-правові: встановлення відповідності з класифікацією туризму, запропонованої в Концепції ООН – ВТО, де зазначено, що туристські ресурси повинні розглядатися комплексно з урахуванням санаторно-курортних і спортивно-оздоровчих факторів; наявність певної сукупності нормативно-правових актів, що регулюють раціональне використання природних ресурсів.

Таким чином, «дестинація оздоровлення» – це деяка обмежена територія, на якій розміщені санаторно-курортні заклади, що безпосередньо реалізують в рамках території санаторно-курортні та туристичні послуги, які використовуються природні лікувальні ресурси і підприємства туристичної та курортної інфраструктури.

Стан «дестинації оздоровлення» безпосередньо залежить від місцевого соціуму, територіального розміщення, рівня розвитку і ступеня впливу інших галузей економіки регіону або країни, підприємств інших галузей, розміщених на даній території і багатьох інших факторів. «Дестинація оздоровлення» взаємодіє з територіями, які генерують споживачів санаторно-курортних послуг [3].

Оскільки дестинація являє собою систему підприємств, що формують і задовольняють попит на лікувально-оздоровчі та рекреаційні послуги, то дестинація, з одного боку, є суб'єктом ринкових відносин, бо пропонує та реалізує курортний продукт, а з іншого – об'єктом державного управління туризмом. Отже, дестинація є об'єкт «інтегрованого управління», бо саме воно здатне пов'язати всі компоненти в єдину систему, яка в свою чергу здатна забезпечити виробництво й реалізацію якісного комплексного курортного продукту.

Від галузевого до інтегрованого управління. Управління розвитком лікувально-оздоровчого туризму будується на комплексних і цільових програмних документах щодо розвитку туризму і курортів на певний часовий період. Стрижневу у санаторно-курортному комплексі посідають суб'єкти господарювання, які продукують послуги, спрямовані на запобігання втратам рекреаційної складової людського капіталу.

Результати аналізу нормативно-правових актів свідчать про неоднозначність виокремлення типів суб'єктів надання санаторно-курортних послуг. Зокрема, Закон України «Про курорти» [6] такими суб'єктами визначає санаторно-курортні заклади, що розташовані на територіях курортів. Натомість у Постанові Кабінету Міністрів України від 11.07.2001 р. № 805[4] йдеться не про розташування, а про використання ресурсів курортів (лікувальних грязей, озокериту, мінеральних та термальних вод, ропи лиманів та озер, природних комплексів із сприятливими для лікування умовами тощо) та застосування фізкультурної, дієто-, фізіотерапії, інших методів санаторно-курортного лікування. Обидва документи констатують, що перелік та напрями спеціалізації санаторно-курортних закладів України затверджуються центральним органом виконавчої влади з охорони здоров'я. Наказом МОЗ України від

28 жовтня 2002 р. № 385 [5] до санаторно-курортних закладів віднесено бальнеологічні лікарні та грязелікарні, дитячі оздоровчі центри, курортні поліклініки, міжнародні дитячі медичні центри, санаторії, санаторії-профілакторії.

Особливістю взаємодії суб'єктів рекреаційно-туристичної індустрії є регіональна спрямованість, адже основний чинник виробництва у цій сфері – природні ресурси. Саме тому головною ознакою формування об'єднання довкола чи на базі курорту є територіальна приналежність до конкретної місцевості, де ці ресурси сконцентровані. Таким об'єднанням і може бути саме рекреаційно-туристичний або лікувально-оздоровчий кластер.

Рекреаційно-туристичний / лікувально-оздоровчий кластер – це добровільне об'єднання взаємодоповнюючих одне одного підприємств різних форм власності матеріального і нематеріального виробництва, соціальної, рекреаційно-туристичної сфери, що тісно співпрацюють з науковими установами, громадськими організаціями та органами місцевої влади, для досягнення економічного ефекту від створення і реалізації конкурентоспроможного курортного продукту в межах цільової території оздоровлення. Характерною особливістю кластера є не лише взаємодоповнюваність підприємств, які до нього належать, але і неможливість функціонування їх поза рекреаційно-туристичною сферою. Саме тому, нова модель організації лікувально-оздоровчого туризму потребує формування інтегрованого механізму державного управління розвитком курортів України.

Стратегічне маркетингове планування. Здатність панувати в туристичному просторі за рахунок присвоєння дефіцитних туристичних благ – основа конкуренції цільових сегментів. Конкуренція між цільовими сегментами йде за туристичні потоки, для чого необхідні інвестиції, що забезпечують цільовим сегментам конкурентну перевагу в зростанні доступності. Великі туристичні компанії вважають доступність (accessibility) цільових сегментів однією з найважливіших складових боротьби за ринок споживача і її конкурентною перевагою. Вкладення коштів у доступність сьогодні забезпечує серйозну вигоду. Для цього використовують принципи і методи сегментації ринку, що спрямовані на виявлення потенційних груп споживачів конкретного туристичного продукту.

У цьому аспекті важливо наголосити на іміджевій складовій конкурентоздатності цільової території. Імідж та конкурентоспроможність цільової території – два поняття, що нерозривно пов'язані один з одним. Привабливий туристичний імідж значно підвищує конкурентоспроможність території, підкреслюючи її унікальні особливості та залучаючи до регіону цільові групи за різними інтересами. Висока конкурентоспроможність неможлива без ефективного та сформованого іміджу. Згідно з визначенням Всесвітньої туристичної організації, імідж території – це сукупність емоційних та раціональних уявлень, що витікають із зіставлення всіх ознак території, власного досвіду та чуток, які впливають на створення певного образу.

Важливо розуміти, що сукупність рекреаційно-туристичних ресурсів і послуг ще не є курортним продуктом цільової території оздоровлення. Продукт має представляти закінчений комплекс, привабливий для цільового сегмента туристів. Всі елементи продукту повинні відповідати актуальному стану туристичного

попиту. Принципово важливо, щоб склад основного туристичного продукту за своєю якістю та кількістю був достатнім для залучення туристів.

Маркетинговий підхід до цільової території передбачає розробку комплексного продукту цільової території, який буде пропонуватися туристу як єдине ціле. Всі елементи продукту цільової території повинні відповідати один одному і потребам цільового сегмента. Коли у цільовій території є кілька цільових сегментів, що принципово відрізняються за своїми мотивами, вимогами та очікуваннями туристів, необхідно розробити продукт для кожного з них. Таким чином, основою маркетингу цільової території є формування та розвиток затребуваного конкурентоспроможного продукту цільової території.

Маркетингова стратегія цільової території – це частина більш масштабної стратегії розвитку туризму та курортів в регіоні, що включає розвиток інфраструктури, оптимізацію законодавства, розподіл фінансових потоків, залучення інвестицій тощо. Маркетингова стратегія визначає – хто є потенційними споживачами, який продукт і з якими характеристиками (властивостями) буде найбільш затребуваний у туристів, що є у цільовій території для розроблення цього продукту, як буде просуватися на ринок продукт цільової території.

Висновки

Порівняльна характеристика ринку лікувально-оздоровчих послуг України та країн Центральної Європи свідчить про те, що вітчизняний ринок має свої проблеми. І хоча за кількісними показниками діяльності Україна не поступається досліджуваним країнам, проте ми можемо перейняти їх досвід організації лікувально-оздоровчого туризму шляхом створення єдиного органу контролю, моніторингу та підтримки курортів та підприємств. Потрібно створити законодавчі та нормативні акти, які б виключали суперечності щодо трактування терміну «лікувально-оздоровчого туризму» та його основних понять. Важливо акцентувати увагу на реконструкції старих закладів та зведенні нових, готельного типу, а також переобладнанні номерів на одно- та двомісні. Створення та розвиток додаткової інфраструктури для проведення вільного часу сприятиме більш тривалому перебуванню на курортах, а ретельніша підготовка медичного персоналу вузької спеціалізації зі знанням декількох мов вплине на підвищення рівня якості обслуговування та ін.

Саме спираючись на можливості використання досвіду країн Центральної Європи, серед перспективних напрямків розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні можна виділити приваблення інвестицій у даний ринок, поліпшення державно-приватного партнерства, зведення нових закладів та повне переоснащення старих, вдосконалення та популяризацію системи медичного страхування населення, рекламну діяльність з просування лікувально-оздоровчого продукту та створення санаторно-курортного бренду.

Перспективами подальших наукових досліджень є обґрунтування механізму державної підтримки розвитку сучасних курортних територій та організації лікувально-оздоровчого туризму на них за моделлю цільової території оздоровлення.

Література.

1. Ведмідь Н. І. Санаторно-курортний комплекс: сервісне управління: монографія. Київ, 2013. 536 с.

2. Дубінський С. В., Орлова В. М. Визначення факторів, які забезпечують розвиток медичного та лікувально-оздоровчого туризму в Україні. *Академічний огляд*. 2017. № 2 (47). С. 12–20.

3. Никитина О.А. Управление формированием интегрированных санаторно-курортных комплексов в регионе: монография. Санкт-Петербург, 2012. 290 с.

4. Про затвердження Загального положення про санаторно-курортний заклад: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2001 р. № 805. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/805-2001-%D0%BF> (дата звернення: 11.07.2019).

5. Про затвердження переліків закладів охорони здоров'я, лікарських, провізорських посад, посад молодших спеціалістів з фармацевтичною освітою, посад професіоналів у галузі охорони здоров'я та посад фахівців у галузі охорони здоров'я з у закладах охорони здоров'я: Наказ МОЗ України від 28.10.2002 р. № 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-02> (дата звернення: 11.07.2019).

6. Про курорти: Закон України від 05.10.2010 р. № 026-III в редакції від 04.11.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14> (дата звернення: 11.07.2019).

7. Global Wellness Economy Monitor. URL: https://globalwellnessinstitute.org/wpcontent/uploads/2018/10/Research2018_v5FINALExecutiveSummary_webREVISED.pdf (дата звернення: 14.06.2019).

8. International Tourism: A Global Perspective. Madrid: WTO, 1997. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284402311> (дата звернення: 14.06.2019).

9. China to overtake France as top travel destination by 2030. Report Euromonitor International, November 6, 2018. URL: <https://www.apnews.com/1e77a536ba714654898f7e4b2fbdf7e1> (дата звернення: 12.06.2019).

References:

1. Vedmid' N. I. Sanatorno-kurortnyy kompleks: servisne upravlinnya: monohrafiya. Kyiv, 2013. 536 s.

2. Dubins'kyi S. V., Orlova V. M. Vyznachennya faktoriv, Yaki zabezpechuyut' rozvytok medychnoho ta likuval'no-ozdorovchoho turyzmu v Ukraini. *Akademichnyy ohlyad*. 2017. № 2 (47). S. 12-20.

3. Nikitina O.A. Upravlinnya formuvanniam intehrovanykh sanatorno-kurortnykh kompleksiv v rehioni: monohrafiya. Sankt-Peterburh, 2012. 290 s.

4. Pro zatverdzhennya materialiv Zahal'ni polozhennya pro sanatorno-kurortnyy zaklad: Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy vid 11 lypnya 2001 r. № 805 / Kabinet Ministriv Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/805-2001-%D0%BF> (data zvernennya 11.07.2019).

5. Pro zatverdzhennya materialiv Perelikiv zakladiv okhorony zdorovya, likars'kikh, provizors'kykh posad, posad molodshykh spetsialistiv z farmatsevtichna osvitoju, posad profesionaliv u Haluzi okhorony zdorovya ta posad fakhivtsiv u Haluzi okhorony zdorovya z u zakladakh okhorony zdorovya: Nakaz MOZ Ukrainy vid 28 zhovtnya 2002 r. № 385 / Ministerstvo okhorony zdorovya Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-02> (data zvernennya 11.07.2019).

6. Pro kurorty: Zakon Ukrainy vid 05 zhovtnya 2010 r. № 2026-III v redaktsyy vid 04 lystopada 2018 r.

/ Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14> (data zvernennya 11.07.2019).

7. Global Wellness Economy Monitor / Global Wellness Institute, October 2018. 22 p. URL: https://globalwellnessinstitute.org/wpsontent/uploads/2018/10/Research2018_v5FINALExecutiveSummary_webREVISED.pdf (data zvernennya 14.06.2019).

8. International Tourism: A Global Perspective. Madrid: WTO, 1997. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284402311> (data zvernennya 14.06.2019).

9. China to overtake France as top travel destination by 2030. Report Euromonitor International, November 6, 2018. URL: <https://www.apnews.com/1e77a536ba714654898f7e4b2fbdf7e1> (data zvernennya 12.06.2019).